

ATTİLÂ İLHAN’IN MAVİ DERGİSİNDEKİ SOSYAL REALİZM YAZILARI ÜZERİNE

THE WRITTINGS OF ATTİLÂ İLHAN ON SOCIAL REALISM IN MAVİ MAGAZİNE

Mehmet YALÇINKAYA*

Öz

Mavi, 1952-1956 yılları arasında çıkan küçük ve amatör bir dergi. Yazar kadrosuna Attilâ İlhan’ın dâhil olmasıyla dergide bazı değişiklikler oluşmaya başlar. Daha önce herhangi bir edebi izleği olmayan Mavi dergisi peş peşe Attilâ İlhan’ın Sosyal Realizm hakkındaki yazılarını yayımlamaya başlar. Bu yazıların yayımlanması edebiyat camiasında ciddi polemiklerin yaşanmasına sebep olur.

Bu çalışmada Attilâ İlhan’ın sırasıyla 21, 22, 23 ve 24. sayılarında yayımladığı ve Mavi Hareketi’nin başlamasına neden olduğu “Sosyal Realizm Münasebetleri Yahut Başlangıç”, “Sosyal ve Estetik Bir Platform Lüzumu”, “Sosyal Realizm’in Halkçılığı, Milliyetçiliği, İstiklâlciliği” ve “Sosyal Realizm’in İktisadi ve Sosyal Tutumu” başlıklı yazılarının hem muhtevasının ne olduğuna hem de değerlendirmesine değinilerek bu yazıların mahiyeti ortaya konulmaya çalışılacaktır. Böylece Türk edebiyatında ‘Maviciler’ diye yer edinmiş bu hareketin esas kaynakları ilk defa okuyucuyla buluşmuş olmakla birlikte Mavicilerin sanat ve edebiyat üzerine telakkileri de ilk defa birinci kaynaklardan öğrenilmiş olacak.

Anahtar Kelimeler: Attilâ İlhan, Mavi Dergisi, Maviciler, Sosyal Realizm ve Mavi Hareketi...

Abstract

Mavi is a small and amateur Magazine, which was published between 1952-1956. Some changes starts to emerge when Attilâ İlhan become the staff writer of Mavi Magazine. Mavi, Which has no literary trajectory starts to publish the writings of Attilâ İlhan on Social Realism successionly. The publishing of these writings causes serious polemique in literary community.

Here we also worked to put forth significance the writings of Attilâ İlhan, “Social Realism Relations or Satarting”, “A Necessary of Social and Aesthetic Platform”, “The Populism, Nationalism, Futurism of Social Realism”, “Economic and Social Attitudes of Social Realism”, which caused ‘The Mavi Movement’ and published in order of 21, 22, 23 and 24. number of Mavi magazine.

Keywords: Attilâ İlhan, Mavi Magazine, Maviciler, Social Realism ve Mavi Movement.

* Arş. Gör., Mardin Artuklu Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı. mehmetyalcinkaya@gmail.com

GİRİŞ

“Mavi” dergisi 1952-1956 yıllarında Atatürk Lisesi öğrencileri olan Teoman Civelek, Ülkü Arman, Güner Sümer, Bekir Çiftçi tarafından çıkartılan küçük bir dergi (Akdağ, 1982: 61). Derginin sahibi ve yazı işlerini yürüten Teoman Civelek, derginin 25. sayısında yazı işlerini, 28. sayısında da derginin tamamını Özdemir Nutku'ya bırakır. İlk yıllarda amatör olarak çıkan dergi kalabalık bir yazar kadrosuna sahiptir. Dergi ilk sayılarında dönemin öncü sanatçılarıyla ve diğer edebiyat dergileriyle iyi geçinmeye çalışır. Teoman Civelek'in Ankara'ya her gelen ünlü sanatçıyla röportaj yapması (Cahit Külebi, Cahit Sıtkı Tarancı, Peyami Safa, Suat Taşer ve Sait Faik Abasıyanık ...), Hisar dergisinin; “Sanat ve basın âlemimize kızıl ve yeşillerin dadandığı bir zamanda karşımıza çıkan Mavi huzur verdi bize” (Mavi, 1953) demesi, Yaşar Nabi Nayır'ın Mavi için; “Mavi; temiz basılan, iyi tertiplenen, güler yüzlü bir dergi” (Nayır, 1953) demesi Mavi'nin dönemin öncü sanatçılarına yaklaşımı ve dönemin edebiyat dergileri tarafından nasıl karşılandığı hakkında fikir vermesi bakımından önemlidir.

Mavi dergisi ilk 19. sayıya kadar edebi dergilerle ve bilhassa yazarlarla iyi geçinmeye devam eder; yalnız Ahmet Oktay'ın Attilâ İlhan'ın *Sokaktaki Adam'* adlı romanını eleştirmesi, dergideki kırılma noktalarından biridir. Oktay 19. sayıda *Sokaktaki Adam Yahut Kendi Kendisiyle Çelişen Adam'a Dair* başlıklı eleştiri yazısını yayımlar. Bu yazıdan haberdar olan Attilâ İlhan, Mavi dergisine bir mektup ve eleştiriye cevap niteliği olan bir yazı gönderir. Yazı derginin hemen bir sonraki sayısında yayımlanır. Böylece Attilâ İlhan ilk defa Mavi'nin sayfalarında yer almış olur. Ahmet Oktay bu olayı şöyle nakleder, “Derginin bugün bilinen Mavi'ye dönüşmesi için büyük ayrılmalara ve kopmalara yol açacak küçük bir ayrıntıya gereksinim vardı. O ayrıntı bendim. Bekir Çiftçi'nin dergide yazmamı istemesi üzerine hemen o günlerde çıkan Attilâ İlhan'ın 'Sokaktaki Adam' adlı romanıyla ilgili yarı polemik yarı eleştiri bir yazı göturdüm. Attilâ İlhan, romanın 'Sosyal Realist' olmadığını öne süren bu yazıyı aculukla suçlayan ve konuşmak için öteki ciltlerinin beklenmesini öneren acul bir yanıt gönderdi” (Oktay, 1982: 3). Oktay, bu ifadelerle dergideki esas değişikliğin kendisiyle birlikte var olduğunu dile getirir. Bu konuda dergiyi her ne kadar şekillendirip günümüz “Mavi dergisi ve Maviciler” anlayışının oluşmasında en büyük pay Attilâ İlhan'a verilse de dergideki bu oluşumun aralayıcısı ve oluşan alevin kıvılcımı olması itibarıyla Ahmet Oktay dergideki kırılma noktası veya kendi tabiriyle “küçük bir ayrıntı” olduğu söylenebilir.

Mavicilerin Attilâ İlhan'ın dergide yazmasını istemeleri üzerine Ahmet Oktay Attilâ İlhan'ın Şişli'deki evinde onu ziyaret eder. Ferit Edgü ile orada tanışır. Derginin 'Sosyal Realist ve imgeci' bir sanatı savunması hususunda Attilâ İlhan ile görüş birliğine varılır. Oktay geri döndüğünde Teoman Civelek de dâhil tüm Maviciler derginin böyle bir çizgiye taşınmasına onay verirler. Yalnız her şey beklenildiği gibi olmaz. Dergide peş peşe yayımlanan Attilâ'nın “Sosyal Realizm Münasebetleri Yahut Başlangıç”, “Sosyal ve Estetik Bir Platform Lüzumu”, “Sosyal Realizm'in Halkçılığı, Milliyetçiliği, İstiklâlciliği” ve “Sosyal Realizm'in İktisadi ve Sosyal Tutumu” başlıklı sosyal realizm yazıları, Mavi'nin sırasıyla 21, 22, 23 ve 24. sayılarında yayımlanır. Bu yazılardan sonra dönemin edebiyat camiasından sert eleştiriler gelir ve ciddi polemikler yaşanır. Attilâ İlhan'ın kadroya dahil olmasıyla Maviciler dikkatleri kendi üzerlerine çekmeyi başarırlar; ama Bolşeviklikle ve komünistlikle suçlanmaları biraz endişe yaratır. Özellikle Hisar dergisinin suçlamaları ciddi sıkıntılar yaratmıştır. Bu

bağlamda Ahmet Oktay, “saldırdılar, ne komünistliğimizi bıraktılar ne cahilliğimizi” (Cengiz, 2004: s.22) diyerek bu saldırılara dikkatleri çeker.

Neticede Mavi dergisi bu saldırılardan dolayı Attilâ İlhan'ın yazılarına ara vermek zorunda kalır. Bununla birlikte derginin 25. sayısında “Bir Açıklama” adlı imzasız bir yazı yayımlanır. “Bazı gazete ve dergilerde Mavi ‘Sosyal Realizm’ in organı olarak gösterilmektedir. Dergimizin Sosyal Realizm’le hiçbir ilişkisi yoktur...” Bu ifadeler Attilâ İlhan'ı rahatsız eder. Derginin 25, 26 ve 27. sayılarında Attilâ'nın yazılarına yer verilmez. Derginin 28. sayısından itibaren yayımlanan yazıları ise, daha çok Garip akımına yönelik eleştiri mahiyetli yazılardır. Mavi dergisini günümüz Mavi anlayışına yaklaştıran Attilâ İlhan'ın ‘Sosyal Realizm’ ile alakalı yazılarına geçmeden önce Attilâ İlhan'ın neden Mavi dergisinde yazmak istediğine değinmekte fayda vardır. Attilâ İlhan bu konuyu *Gerçekçilik Savaşı* adlı kitabında uzun uzadıya anlatmaktadır; ama biz bu makalemizde bu açıklamalara özet bir şekilde değinmekle iktifa edeceğiz.

Attilâ İlhan Stalin döneminde Jdanov'un doruğuna ulaştırdığı “sosyalist gerçekçilik” uygulaması ile Plekhanov'un, diyalektik ve tarihsel materyalizme dayanarak geliştirdiği toplumsal bir gerçekçilik kuramı arasında kalır. Birincisini, politikacıların buyruğunda güdümlü bir edebiyat olarak tanımlayan İlhan, ikincisini iki sebepten dolayı seçtiğini söyler. Bu sebeplerden birinin öznel değerinin nesnel olduğunu söyler. Nesnel sebebi, “40'lar Türkiye'sinde benim de (tıpkı 20'ler Türkiye'sinde Nâzım'ın olduğu gibi) Sosyalizm'e en çok insana, 'en büyük hürriyet' şiarıyla gelişim” diyen Attilâ İlhan öznel sebebini ise, “aklımın yatmadığı bir şeye buyrukla muyrukla öyle kolay kolay baş eğmeyen yaradılışım!” diye ifade eder; ama işin evveliyatının olduğunu da söyler (İlhan, 2000: 13).

Bu işin evveliyatı ile ilgili Attilâ İlhan, 40'lı yıllarda ikisi iktidardan yana ikisi iktidara karşı dört ayrı grup olduğunu söyler. İktidar yanlısı birinci grupta; Ataç, Sabahaddin Eyüpoğlu, Yaşar Nabi Nayır ve onun vesilesiyle Garip üçlüsü (Orhan Veli, Melih Cevdet ve Oktay Rıfat) gibi isimleri sayan Attilâ İlhan ikinci grupta ise Suut Kemal Yetkin, Behçet Necatigil, Cahit Külebi, Oktay Akbal, Salâh Birsal, Fahir Onger, Naim Tirali ve Fazıl Hüsnü gibi sanatçıları sayar. İktidar karşıtı olan grupları ise aşırı solda olan sosyalistler; Niyazi Akıncıoğlu, Ömer Faruk Toprak, A. Kadir, Suat Taşer, Cahit Irgat, Mehmet Kemal, Rıfat Ilgaz, Sabri Soran ve aşırı sağda olan Turancılar diye ikiye ayırır. Attilâ İlhan kendisini ise dönemin iktidar karşıtı sosyalist grubunun genç adayı olarak görür (İlhan, 2000: 13).

Siyasi baskılardan dolayı 40 kuşağındaki toplumcular bertaraf edilir. Ortalık tamamen Garipçilere kalır. Bunun üzerine Attilâ İlhan ve Şükran Kurdakul gibi sanatçılar ciddi bir eleştiri hareketi geliştirmeye çalışırlar. Bu gaye ile dergi ve bildiri yayımlama tasarıları yaparlar; ama Edip Cansever'in yanaşmak istemeyişi ve bazı farklı sebeplerden dolayı bu tasarılar akim kalır. Attilâ bu girişimlerden sonra Nâzım'ı kurtarmak amacıyla Paris'e gider. Orada kendi deyimiyle, “Kendi kendime ‘Sanat Konuşmaları’ diye estetik bir platform hazırlığı yaptım hem 40 kuşağı aktif gerçekçilerinin, hem de Garipçilerin toplumsal gerçekçi eleştirisini planladım” (İlhan, 2000: 14).

Yukarıda görüldüğü gibi Attilâ İlhan sosyal realizme ve Garip eleştirisine mümbit bir zemin teşkil edecek bir dergi kurma girişiminde bulunmuştur; ama başarılı

olamamıştır. Attilâ İlhan her ne kadar dergi çıkartamamışsa da 50'li yıllarda muhtelif dergilerde (Yeni Ufuklar, Kaynak, Seçilmiş Hikayeler vs.) sosyal realizm ile ilgili yazılar neşretmiştir; ama bunu bir harekete dönüştürememiştir. İşte bu bağlamda Attilâ İlhan'ın karşısına çıkan Mavi dergisi onun için bir fırsat olur. Çünkü derginin başındaki kadro genç ve tecrübesizdir, buna karşın 50'li yıllarda Attilâ İlhan sanat çevresi tarafından iyi tanınan, prestijli bir şahsiyetti. Mavi dergisi bu özelliği ile Attilâ İlhan için vazgeçilmez bir fırsattı ve neticede de öyle oldu. "Türkiye'ye döndükten sonra da Mavi ya da 'Sosyal Realizm' hareketi olarak bilinen kampanyayı başlattım. Büyük patırtı oldu" (İlhan, 2000: 14) diyen Attilâ İlhan, bu hareketi bazı sebeplerden dolayı istediği gibi ilerletemez. Bu sebepler aşağıda yeri geldiğinde izah edilecektir.

Attilâ İlhan Mavi'deki yazılarını Yılmaz Gruda'nın isteği üzerine kaleme aldığını, yazısında Gruda'nın, kendisinden sosyal realist bir eleştirmecinin hangi bilgi ve ölçülere sahip olması gerektiğini maddeler halinde yazmasını istediğini dile getirir. Attilâ İlhan bu isteğin Ahmet Oktay, Ferit Edgü ve Oğuz Arıkanlı'dan da geldiğini ifade ederek bu isteğin sebebini ise sosyal realizmin genç sanatçılar arasında ilgi uyandırmasına bağlar (İlhan, 1954a: 1-2). Aslında böyle bir isteğin gerçekten olup olmadığını bilemiyoruz, çünkü Attilâ İlhan Mavicilere katılma anını anlatırken böyle bir isteğe değinmemektedir, ama Yılmaz Gruda ile mektuplaşmaktadır.

"Mavicilerin bir grup arkadaş olduklarını öğrendim. Fakat hiçbirisinde açıktan açığa Marksist bir formasyon yok. Sempati olarak Ahmet Oktay'ın ve Yılmaz Gruda'nın sempatisi vardı. Yılmaz Gruda'ya "Biz seninle mektuplaşalım," dedim. Düşünüyorum, acaba benim Paris'te tasarladığım hareketi, sosyal realizm hareketini Mavi'de lanse edebilir miyiz?.. Bu arkadaşlar bu işe katılır mı?.." (İleri, 2002: 162-163). İşte bu düşüncelerle dergide yazmaya başlayan Attilâ İlhan Mavi'nin 21. sayısında sosyal realizm muhtevalı ilk yazısını yayımlar. Bu seri yazılar 24. sayıya kadar devam eder. Attilâ İlhan'ın yazmış olduğu bu dört yazı bile dönemin sanat camiasında olay yaratmasına yeterli olur. Hisar dergisi ile ipler gerilir, Mavi'nin idareci kadrosu değişir, Attilâ yazılarını çeker ve birçok Mavici hareketin dışında görünmeye çalışır. Örneğin derginin daimi yazarlarından olan Bekir Çiftçi Mavi dergisinin 26. sayısında, "kendi hesabıma, sosyal realizm adı verilen mesnetsiz ve boş sanat görüşü" (Çiftçi, 1954: 8) diyerek Attilâ'nın sosyal realizmine tepkisini göstererek hareketin dışında kalmayı tercih eder. Neticede hareket büyür ve ciddi polemikler yaşanır. İşte biz de birçok derginin Mavi'ye cephe almasına, dergi yönetiminin el değiştirmesine, ciddi polemiklerin yaşanmasına ve Türk edebiyat tarihi literatüründe 'Mavi Hareketi' olarak isimlendirilmesine neden olan bu yazıları sırasıyla ele alacağız.

SOSYAL REALİZM MÜNASEBETLERİ YAHUT BAŞLANGIÇ

Attilâ İlhan yazının başında yukarıda da değindiğimiz gibi sosyal realizm'in genç arkadaşlarının isteği üzerine yazdığını vurgulayarak dile getirir. Buradaki amacı hareketi bir şahıs tarafından değil de bir grup tarafından benimsendiğini göstermeye çalıştığı da düşünülebilir. Zaten kendisi de çeşitli yerlerde bu hareketin kendisine bina edilmesini istemediğini açık bir şekilde ifade eder.

Attilâ İlhan (İlhan, 1954a: 1-2), bu makalesinde sosyal realizm meselesine değinmeden önce 2. Dünya Savaşı sonrası Türk edebiyatının genel durumuna değinir:

O sıralarda edebiyatımız Yeni-Eski bölünmesini hâlâ muhafaza ediyordu. Yeniler Batı'da anlaşıldığı manada bir edebiyat yapmak istiyorlardı. Eskiler ise gelenekçi

bir sanat taraflısı idiler. Yeniler kendi aralarında bölünmüşlerdi. Kimisi işin alayında görünüyor, şiirle espriyi karıştırıyor, tuhaflıklar sürrealist oyunları 'yeni sanat' diye ortaya sürüyordu (Bobstiller, yani Orhan Veli, Oktay Rifat, Melih Cevdet vs..) Kimisi 'Aktif Realizm' taraflısıydı, sanatın işçi sınıfı adına siyasi bir realizm yapması hususunda ısrar ediyordu. (H. İ. Dinamo, Rifat Ilgaz, A. Kadir, Ö. F. Toprak, Akıncioğlu vs..) Kimisi dar bir formalizmle bir çocuk realizmi arasında titreşiyor, şuur altının yanı sıra eşya metafiziğine yahut içe kapanıklığın krizlerine uzanıyordu. (Belli bir sıfatı olmayanlar Fazıl Hüsnü, Cahid Sıtkı, Cahid Külebi, Behçet Necatigil, vs..)

Attilâ İlhan yukarıda değindiği sanatçılara ve sanata yaklaşım tarzlarına ileriki yazılarında da değinerek onları eleştirir. Özellikle Garip akımına yönelttiği sert eleştiriler büyük yankı uyandırmış ve akımın popülerliğini düşürmüştür. Bobstiller diye nitelendirdiği Garip üçlüsünün, sanatı bir mizah seviyesine düşürdüğünü ve sıkı bir formalizme saplandığını iddia eder. Aktif realizm yanlısı sanatçıların da toplumcu yönünü eleştirir. Aktif realistlerin de formalizme yakalandığını ayrıca estetik unsurdan uzak kalarak sanatı yozlaştırdıklarını savunur. Yalnız, "...aktif realizmin tek parti diktasına karşı bir nevi direnme sanatı yapması alkışlanacak şeydir" (İlhan, 1954a: 1-2) diyerek aktif realizmin bu yönünü takdir eder.

Attilâ İlhan bu yazısında yenilik taraftarı bu sanatçıların ise ortak hatalarının Batılı olmak istemelerine rağmen Batıyı bilmemeleri olarak düşünür. Yapmış oldukları sanatın taklitten öteye geçememelerini buna delil olarak gösterir (İlhan, 1954a: 1-2).

Attilâ İlhan 'eskilere' de değinmeyi ihmal etmez. Onların da yenilikçiler gibi ortak paydalarının var olduğunu; ama özde farklılıklarının olduğunu söyler. Eskileri genel manada üç temayülde toplar:

- 19. Yüzyıl Batı kafasını, Osmanlı geleneği ile bağdaştırmak isteyen Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti
- Doğu-İslam geleneğine bağlı kalmak isteyenler
- Orhun kitabelerine dayanan Turancı kesim

Attilâ İlhan yazısında bu farklı yaklaşımların temsilcilerine değinmez. Bunun yerine onların ortak özelliklerine değinir. Eskilerin Türk olmayan her şeyi aşağı gördüğünü, 'Milli ve Milliyetçi' kelimelerini şehvetle kullandıklarını dile getirir (İlhan, 1954a: 1). Yalnız Attilâ İlhan'ın bu söylediklerini 'Orhun kitabelerine dayanan Turancı kesim' için geçerli olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü, gerek Batıya yönelen Servet-i Fünun ve Fecr-i Âti gerekse de Doğu'ya yönelen sanatçıların Attilâ İlhan'ın iddia ettiği bir yaklaşımın içine girdiği görülmüş değildir. Öyle olsa da bunların sayıları çok az olduğu söylenebilir. Neticede Attilâ İlhan milli ve orijinal Türk edebiyatının, 'eskilerden' gelme ihtimalinin olmadığını söyler (İlhan, 1954a: 1).

Attilâ İlhan bu yazısında 'eski ve yenileri' kabaca tahlil edip eleştirdikten sonra, sosyal realizmin gerekliliği üzerinde durur. Bunu yaparken daha önce değindiği yaklaşımları eleştirmeyi de ihmal etmez. Attilâ İlhan ilk yazısı itibariyle tüm kesimin dikkatlerini çekmek istemiş olacak ki hemen her kesimin muhtasar bir şemasını çizmek istemiş. Bu bağlamda öncelikle Bobstiller'in taklitçi olduklarını söylemekle işin bitmeyeceğini, ne olduklarını ve nereye geldiklerinin bilinmesi gerektiğini, aynı şeyin diğer gruplar için de geçerli olduğunu söyledikten sonra ilk olarak aktif realistlerin umumi eleştirisini yapar (İlhan, 1954a: 2).

Attilâ İlhan'ın bu edebiyat yaklaşımları hakkındaki umumi kanaatlerini ve sosyal realizmi ne gibi bir gerekliliğinin üzerine bina ettiğini öğrenmek için, Attilâ İlhan'ın bu yazısındaki eleştirileri sırasıyla ele almanın gerekli olduğunu düşünüyoruz.

Attilâ İlhan bu bağlamda İlk eleştiri oklarını aktif realistlere çevirir. Bu grubun sosyal bir sanatı benimsediklerini; ama dayandıkları sosyal çevrelerinin tarihini görmediklerini dolayısıyla hayalî bir sanat ortaya koyduklarını savunur. Sanat kaygısından uzak olan ve sanat estetiğini mevzubahis etmeyen bu çevrenin bir gazete realizmi yaptığını düşünür. Bu gruptan bazılarının (Kemal Bilbaşar ve Rıfat Ilgaz) kaba bir natüralizme, bazılarının da dayandıklarını iddia ettiği sosyal çevrelerin desteğini görmemekten doğan bir kötümserliğe saplandıklarını savunur. Attilâ İlhan diğer sanat çevreleri gibi bunların da taklitçilikten öteye gidemediklerini iddia eder.

Attilâ İlhan bu söylediklerine Gerçekçilik savaşı adlı kitabında tekrar ele almaktadır. Toplumcu edebiyatın soldan ilk eleştirisinin yukarıda zikrettiğimiz sözcüklerle başladığını söyleyen Attilâ İlhan aslında sanatın özgül niteliğini ihmal ettiklerine ve sınıfsal bir dayanaklarının olmadığına değinmekten başka bir şey yapmadığını söyler; ama bu konuda da kendini haksız görmez. Attilâ İlhan kendi haklılığını ise dönemin toplumcu dergileri üzerinden savunur, "Toplumcu sanat dergileri bin basar, yarısını satamazdı. Esat Adil, 'Gerçek' gazetesini gündelik çıkardığı zaman, işe on binle başlamış, aklımda yanlış kalmadıysa onda birine kadar inmişti" (İlhan, 2000: 16). Attilâ İlhan bu soruna yöntemsel açıdan da yaklaşır sorunun nasıl çözülebileceğini teorik olarak da dile getirir, "Oysa toplumsal gerçekçilik hareketinin en büyük özelliği, ulusal koşulların içerisinden diyalektik yöntemle özgün bir estetik bileşime ulaşabileceğini savunmasıydı." Attilâ İlhan aktif realistlerin bunu başaramadıklarından, oluşturdukları hareketin de bazı kesimler tarafından 'Moskova ajanlarının' bir marifeti olarak karşılandığını düşünür (İlhan, 2000: 16).

Attilâ İlhan bu yazısında aktif realistlerden sonra eleştiri oklarını Garipçilere çevirir. "Okuyun Garip önsözünü gülümsemeden edemezsiniz" diyen Attilâ İlhan Garipçileri ağır ve ironik bir dille eleştiri yağmuruna tutar. Attilâ İlhan, Garipçilerin dikta partisi (CHP) tarafından desteklendiğini hatta bir süre Türkiye Cumhuriyeti'nin resmi edebiyatı olarak tanıtıldığını söyler. Bir dönem çok popüler olan bu akıma karşı Cahid Sıtkı ve Sabahattin Kudret gibi şöhret sahibi olan şairlerin bile ne yapacaklarının bilememenin verdiği şaşkınlıkla onları taklit ettiğini savunur. Giderek sosyal hicve doğru kaydıklarını söyleyen Attilâ İlhan, Garipçiler yüzünden ortalıkta şiirden anlamayan birçok sanatçının dolaştığını söyler. Ayrıca formalizme saplanan bu Garipçilerin imajı tamamen şiirden kaldırarak şiiri söz oyunu haline dönüştürdüklerini düşünür. Attilâ İlhan Garipçiler için bu söylediklerini Mavi'nin 28. sayısında yayımlanan *Abbasın Yol Defterinden* başlıklı yazısında da tekrar ederek, Garipçileri daha sistematik bir şekilde eleştirir.

Attilâ İlhan bu iki esaslı cereyanın yanında ne olduğu belli olmayan sanatçıların da olduğunu söyler. Bu grupta olan hemen hepsinin kozmopolit ve taklitçi olduğunu aralarında bazılarının da şiirden duygu unsurunu kaldırmaya çalışan formalitler olduğunu dile getirir. Bu takımın, eski dikta partisinin sanat müşavirleri diye nitelendirebileceği, Ataç, Suut Kemal Yetkin, Yaşar Nabi gibi sanatçılar tarafından ayakta tutulduğunu söyler. Bu gruptan bazı sanatçıların aşırı şekilde büyük gösterildiğini; ama sistemli bir tahlille kimin ne olduğunun belli olacağını söyler. Bu takımın kimler olduğunu her ne kadar Attilâ İlhan burada zikretmese de Mavi'in

ilerleyen sayılarından bunlardan birinin Fazıl Hüsnü Dağlarca olduğunu anlayabiliriz. Çünkü Ahmet Oktay, bu yazıdan hemen iki sonraki 23. sayıda “Fazıl Hüsnü’nün Evveli-Sonrası” başlıklı yazıda Fazıl Hüsnü için, Attilâ İlhan’ın bu takım için söylediğinin bir benzerini söyler.

Sosyal realizmin bu piyasa şöhretlerine ve lüzumsuz sanatçılara karşı mücadele edeceğini söyleyen Attilâ İlhan Batılı ve sosyal sanat taraflısı bazı sanatçılardan da bahsetmenin gerekli olduğunu söyler. Bu sanatçılar arasında İlhan Berk ve Samim Kocagöz ile aktif realistler arasından gelen Orhan Kemal, Cahid Irgat ve Suat Taşer gibi sanatçıları zikreder.

Bu yazıda görüldüğü gibi Attilâ İlhan sosyal realizm meselesine girmeden önce dönemin Türk edebiyatının kendine göre topografyasını çıkarmış ve ortaya çıkan grupların genel manada eksiklikleri üzerinde durmuştur. Attilâ İlhan’ın bundaki amacı dönemin edebi gruplarının zafiyetlerini gösterip Sosyal Realist bir edebiyatın gerekliliğini ortaya koymak olduğunu düşünülebilir. Bu yazıda dikkat çeken diğer bir unsur ise Attilâ İlhan’ın eleştirdiği kişilerinin isimlerini zikretmiş olmasıdır. Çünkü bu yazı yayımlanır yayımlanmaz tüm edebiyat camiasının dikkatlerini üzerine çeker. Hisar dergisinde sert eleştiriler yazılır. Buna karşılık Maviciler geri adım atmaz, hatta bu durumdan hoşnut olacaklar. Çünkü Attilâ İlhan’ı aralarına almalarının bir sebebi de buydu. Bu konuda Ahmet Oktay’ın, “Attilâ İlhan, o tarihlerde artık önemli bir adam. Onun dergi de yazması tiraj açısından en azından gerekliydi” (Cengiz, 2004: 21) sözleri Mavicilerde maddi kaygıların da olduğunu gösterir mahiyettedir. Yalnız saldırılar arttıkça bu hoşnutluk yerini yavaş yavaş korkuya bırakacaktır. Oktay’ın, “...bize saldırdılar ne komünistliğimizi bıraktılar ne de cahilliğimizi... Dediğim gibi hepimiz küçük burjuva ya da büyük burjuva ailelere mensup çocuklardık. Bekir Çiftçi’nin babası müsteşardı falan filan. Bunlar çocukları ürküttü” (Cengiz, 2004: 22) sözleri, bu korkunun sebebini de açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Bekir Çiftçi’nin sosyal realizm ile ilgili mesnetsiz ve boş bir sanat görüşü dedirtenin de bu korku olduğu söylenebilir.

Netice de bu yazıdan hemen bir sonraki Mavi dergisinde Maviciler imzasıyla iki yazı yayımlanır. İlk yazı *Hesaplaşma* başlığı ile okuyucu karşısına çıkar. Bu yazıda öncülerin 20 yıldır kendi kendilerini ve birbirilerini övme zamanlarının geçtiği, artık yeni bir neslin ortaya çıktığı ve dönemin öncüleriyile sonuna kadar mücadele edecekleri dile getirilir (Maviciler, 1954: 4). *Bir Açıklama* adlı diğer bir yazı da ise Hisar dergisinin suçlamaları üzerine yazılmış bir savunma yazısı denilebilir. Kimsenin uşağı olmadıklarını ve hiç kimse için de çalışmadıklarını dile getiren Maviciler, Hisar dergisine hitaben, “Eğer gayesi bizi korkutmak, yıldırım, dergileri hakkında tek satır yazdırmamaksa yanılıyor. Bütün bir genç nesli itham manisine yakalanan bu adamlara ihtar ediyoruz: Bundan böyle, tartışma sınırları dışına çıkıp, iğrenç ve asılsız ithamlarda bulunurlarsa, hakkımızı, isim ve şerefimizi kanun ve mahkeme karşısında koruyacağımızı hatırlatırız” (Maviciler, 1954a: 4) ifadeleri tartışmanın boyutunu göstermesi bakımından önemlidir.

SOSYAL VE ESTETİK BİR PLATFORM LÜZUMU

Attilâ İlhan bu yazısında öncelikle “sanat, sanat içindir” kaziyesinin sanata ve sanatçıya olan bakış açısına değinir. Bu sanat anlayışına göre sanatın; günlük hayatın, ekmek kavgasının ve saadet arzusunun dışında kendine mahsus bir âlemi ve bu âlemin kendine mahsus kurallarının olduğunu söyler. Sosyal Realizmin ise bu sanat

anlayışına karşı mücadeleyi bir vazife olarak gördüğünü dile getirdikten sonra Sosyal Realizm'in Türk edebiyatının: Türk şiirine, Türk romanına, Türk hikâyesine hizmet etmesini istediğini söyler. Attilâ İlhan ayrıca, "İyi, ama sanatın Türk milletinin ve yurdunun esenliğine hizmet etmesini isteyen Sosyal Realizm, sosyal realist sanatçılara ne yapmalarını öğütlüyor? Başka bir deyişle Sosyal Realistler, milletimizin esenliği için nasıl çalışacaklar ne türlü hizmet edeceklerdir" (İlhan, 1954b: 1) sorusunu sorarak Sosyal Realist bir sanatçının nasıl bir yöntem izleyeceğini maddeler halinde sıralar. Biz de Attilâ İlhan'ın sıraladığı bu maddeleri özetlemeye çalışarak şairin asıl maksadının ne olduğunu anlamaya çalışacağız.

İlk olarak sosyal realist bir sanatçının kendi devrindeki sanatın ve sanatçının durumunu ilmi, iktisadi ve içtimai bir görüşle tespit etmesi gerekir. Nitekim Attilâ İlhan bu maddenin ilk örneğini bundan önceki yazısında vermişti. Dönemin Türk edebiyatının ve sanatçının nasıl bir yol izlediğini ve sanat gruplarının genel eğilimleri hakkında bilgi verip durum tespitinde bulunmuştu. Attilâ İlhan genel bir durum tespiti yaptıktan sonra sosyal realist bir hareket programının gerekliliği üzerinde durur. Memleket ve millet için faydalı olabilecek unsurların tespit edilmesi ve bunların milli içtimai bünyeye uyuşmasının sağlanması ve bunun için gereken çarelerin bulunması, bu hareketin temelini oluşturur. Attilâ İlhan'ın burada ifade ettiği milli içtimai bünyeye uyuşma düşüncesinden kastın özgün ulusal bir bileşimin varlığı olduğu söylenebilir. Attilâ İlhan bu ulusal bileşim sentezini yakalayabilmek adına yola çıkar. Yakın tarihi ve Anadolu İhtilali'ni inceler. Nihayetinde bu ulusal bileşimin nasıl yapılacağına karar verir. Sonunda kafasında tasarladığı sosyal realizm'i Mustafa Kemal Atatürk'e bağlayarak ulusal bileşim sentezi içerisinde sunma gayretine girer. Attilâ İlhan, sonraki yazılarında görüleceği gibi Mustafa Kemal Atatürk'e sık sık atıflarda bulunur. Bu atıfların bir sebebinin kendisi başka bir eserinde şöyle açıklar: "Mavi'deki sosyal realizm yazılarının çoğu, şimdi de sık sık yaptığım gibi, Mustafa Kemal Atatürk'e atıflarla doludur. Sosyalist bir devrimin, demokratik devrim aşamasını yadsıyabilmesi olası mı? Çin niye Sunytsen'i yadsımadıysa Türk sosyalizmi de o nedenden Mustafa Kemal'i yadsıyamaz. Kaldı ki, Mustafa Kemal devrimciliğinin, ilginç bir diyalektiği var: Amacı çağdaş uygarlık düzeyi, yöntemi ise -hayatta en hakiki mürşit olan- bilim! Hal böyle oldu mu, çağdaş uygarlık düzeyinin sosyalizm olduğu bir dönemde, Mustafa Kemal devrimciliği, bilimleri yöntem diye kullanırsa, elbette sosyalizmi amaç edinecektir" (İlhan, 2000: 18). Attilâ İlhan yazısını sonunda ise böyle bir Mustafa Kemalçiliğin kimsenin işine gelmediğini savunur.

Attilâ İlhan yukarıda saydığımız birinci ve ikinci maddeden sonra, yani durum tespiti ve hareket programı tespit edildikten sonra sırada sanatın tatbiki olduğunu söyler. Bunun da iki yola ayrıldığını birincinin sosyal realist bir görüşle sanat yapmak ikincisi ise piyasadaki mevcut tutum ve cereyanlarla mücadele etmek diye ikiye ayırır.

Attilâ İlhan yukarıdaki maddeleri sıraladıktan sonra, hayat ile edebiyatın iç içe olduğunu söyler. Dolayısıyla hayattaki her unsurun edebiyatta elbette yer alacağını; ama estetiğin olmazsa olmazı olan imajın edebiyattan çıkarılmaması gerektiğini dile getirir (İlhan, 1954b: 7). Attilâ İlhan'ı diğer sanatçılardan ayıran yönü de onun bu sanat anlayışı gösterilebilir. Çünkü ideolojik olarak sosyalist ve edebi olarak kendini toplumcu olarak tanıtan şair 'şairaneliğin' ya da 'imaj' ile 'sembol'un hiçbir zaman şiirden çıkarılmaması gerektiğini düşünür. Bununla birlikte sanatın toplumun

hizmetine verilmesi gerektiğinin de altını çizer. Dolayısıyla Şairin kastettiği şairanelik sanat için değil bilakis toplum içindir.

SOSYAL REALİZM'İN HALKÇILIĞI, MİLLİYETÇİLİĞİ, İSTİKLÂLCİLİĞİ

Attilâ İlhan (1954c: 5) bu yazısının başında Sosyal Realizm için, “Sosyal Realizm’in içtimai-siyasi platformu umumi hatları ile Atatürkçü’dür. Büyük Mustafa Kemal’in millete ve gençliğe gösterdiği, işaret ettiği esaslara dayanır” ifadeleri, Attilâ İlhan’ın savunduğu Sosyal Realizm’e yeni bir boyut kazandırır. Attilâ İlhan yazının devamında, “Sosyal Realizm’in birinci vazifesi Türk İstiklâlini ve Türk Cumhuriyeti’ni ilelebet muhafaza ve müdafaa etmektir. Bunun için çalışmak, uğraşmak, didinmektir” diyen Attilâ İlhan (1954c: 5) Sosyal Realizm’in ilkelerinin, Atatürk İnkılâplarından neşet ettiğini ve Sosyal realizm’in ana gayesinin bu inkılâplara hizmet etmek olduğunu dile getirmeye çalışır.

Attilâ İlhan bu yazısında sanatı bir tarafa bırakıp yukarıda da değindiğimiz gibi Atatürk ilkelerinden söz eder. Sık sık Nutuk’tan alıntı yapan Attilâ İlhan sosyal realizmin Halkçılığı’nın, Milliyetçiliği’nin ve İstiklâlciliği’nin, Atatürk İnkılâplarıyla birebir örtüştüğünü savunmaya çalışır. Attilâ İlhan’ın bunu yapmasındaki amacını daha önceki yazısında değinmiştik. Nitekim kendisi de bu konuda bir başka eserinde değinip nedenlerini izah etmeye çalışmıştı. Yalnız dönemin şartları ve edebi polemikleri göz önünde bulundurulursa, Attilâ’nın sosya realizm ile Atatürkçülüğü bir arada sentezleyerek sunmasının gizil sebeplerin de olabileceği ortaya çıkabilir.

Attilâ İlhan neden böyle bir yönteme başvurduğunu anlamak için, yazarın yazdıklarından sonra verilen tepkilere bakmamız yerinde olacaktır. Attilâ İlhan’ın üst üste çıkan Sosyal Realizm yazıları bazı kesimleri ciddi bir şekilde rahatsız eder. Özellikle Hisar dergisi ciddi suçlamalarla Mavi dergisini ve Attilâ İlhan’ı eleştiri yağmuruna tutar. İlk tepki Peyami Safa’dan gelir. Ona göre, “Sosyal Realizm Bolşevikliklidir.” Ayrıca Zafer gazetesinde başyazı çıkar; Türkiye’nin bir numaralı davası diye (İleri, 2002: 162-163). Bu tür saldırılarla amaçlarının sosyal realizme “Made in URSS” damgasını vurmak olduğunu söyleyen Attilâ İlhan bu tür saldırıları yumuşatmak adına sosyal realizm ile Mustafa Kemal Atatürk’ü bir arada kullanarak hareketi meşrulaştırma çabası içine girdiği de söylenebilir. Ayrıca şairin daha lise yıllarında kovuşturmalara maruz kalması ve komünistlik üzerine yazılarından dolayı tutuklanması şairin böyle bir savunma mekanizmasının içine girmiş olma olasılığını arttırmaktadır. Ama Attilâ İlhan bu yazılarında, Mustafa Kemal Paşa’nın ‘ilericilik’ tezleriyle Marksizm’in formasyonu arasında bir bağ kurmaya çalıştığını iddia ederek bu yaptığının bilimsel bir temelinin olduğunu söyler (İleri, 2002: 163).

SOSYAL REALİZM'İN İKTİSADİ VE SOSYAL TUTUMU

Attilâ İlhan bundan önceki yazısında olduğu gibi bu yazısında da sosyal realizm ile Kemalizm arasında bir sentez oluşturmaya devam etmektedir. Attilâ İlhan, bu yazısında Mustafa Kemal Atatürk’ün çeşitli yerlerde iktisat üzerine söylediği sözlerine yer verir. Attilâ İlhan (1954d: 6), “... Atatürkçü ve pek tabii Sosyal Realist bir milliyetçiliğin memleketin gerçek saadeti için iktisadî meseleleri ön plana almayı, onları içtimai, tarihî bir ilim gözüyle görmeyi ve bu hususta kararlar alırken memleketimizin topraklarını koklayarak ve bu topraklarda bizzat çalışan insanların sözlerini işiterek hareket etmeyi icap ettirdiği anlaşılıyor” ifadelerini kullanarak aslında Sosyal Realizm’in nasıl anlaşılması gerektiğini de ima etmiş olur. Ayrıca Attilâ İlhan ‘memleket topraklarını koklamak’ tabiriyle milli kültürün de göz önünde

bulundurulması gerektiğinin altını çizer. Zira Attilâ İlhan'a göre özgün olmak için ve Batı taklitçiliğinden kurtulabilmek için bu memleket topraklarını koklamak ve bu topraklarda yaşayan insanın sesinin duymak gerekir. Bunlardan birincisi milliliği ikincisi ise toplumculuğu ortaya koyar.

Bu yazı Attilâ İlhan'ın Mavi'de Sosyal Realizm üzerine yazdığı son yazı olur. Zaten bu yazıdan sonra Mavi dergisi *Bir Açıklama* başlıklı imzasız yazıda Mavi dergisinin sosyal realizm ile herhangi bir ilişkilerinin olmadığını Attilâ'nın yazılarına yer verme sebeplerini de "... gerçeği ortaya çıkarabilecek tartışmalara zemin hazırlayabilmek ümidiyle Atilla İlhan'ın yazılarına sütunlarında yer vermiştir" (Maviciler, 1954b: 4) ifadelerini kullanarak kendilerini savunurlar. Attilâ İlhan bu açıklamadan sonra 25, 26, ve 27. sayılarda yazmaz. Derginin 28 ve 30. sayılarında da daha çok Garip akımına yönelik eleştiri ağırlık yazılar olur.

SONUÇ

Amatör olarak çıkan Mavi dergisi Attilâ İlhan'ın sosyal realizm temalı yazılarına yer verdikten sonra dikkat çekmeye başlar. Dönemin sağcı dergileri tarafından sert eleştirilere maruz kalan Mavi dergisi kendi içinde bölünmeye başlar. Siyasi baskının etkisi de düşünülürse aslında bu ayrışmanın temel nedeni de belli olmuş olur. Çünkü Mavi'nin yazar kadrosu başta Bekir Çiftçi olmak üzere Ankara'da yaşayan bürokrat çocuklarıdır ve bunların böyle bir dönemde sosyal realizm yanlısı bir grubun içinde görünmeleri onlar için pek de tekin bir şey değildir. Nitekim yazının başında da söylenildiği gibi dergideki ilk tepki de bu kesimden gelir: Bekir Çiftçi sosyal realizm için boş ve mesnetsiz bir söylem diye açıklama yapmak zorunda kalır. Dolayısıyla Mavicilerin edebi bir grup olarak değerlendirmek ya da edebi bir hareket olarak tanımlamak doğru olmaz. Çünkü Mavi dergisinin yazar kadrosunun ortak bir edebi düşünceleri yoktur. Mavi dergisinde her ne kadar 'Maviciler' imzalı yazılar yazılsa da her yazar ve şairin ayrı edebi telakkilerinin olduğunu söylemek daha doğru olacaktır. Dergide Attilâ İlhan, Ahmet Oktay ve Yılmaz Gruda dışında sosyal realizm yanlısı kimse olmaz. Yalnız derginin yazar kadrosunun tek bir ortak yönü vardır: O da Atatürkçülüktür.

Attilâ İlhan'ın sosyal realizm üzerine yazdıkları derginin sanat camiasındaki popülerliğini arttırdığı gibi dergiye bir hareket ya da grup özelliği kazandırmaz. Bununla birlikte Attilâ İlhan'ın 'imaj'ın gerekliliği üzerine yazdığı yazılar ile Garip şiirine yönelik eleştirileri başka bir gruba yer açar: İkinci Yeni şiiri. Yalnız Attilâ İlhan İkinci Yenici şairleri de anlamsız ve boş imgeler peşinde koşan şairler olarak eleştirir.

Sonuç olarak Mavi dergisi, edebiyata ilgisi olan birkaç arkadaşın çıkardığı ve Attilâ İlhan'ın 'sosyal realizm' yazılarından dolayı popülerliği arttığı bir dergi olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla Mavicileri ve Mavi hareketini ki böyle bir hareketin olmadığı bu çalışmada gösterilmiştir, Türk yazın tarihinde değerlendirirken bu hususların göz önünde bulundurulmasında fayda vardır.

KAYNAKÇA

Ahmet Oktay, (1982) "Mavi Dergisi Üstüne", *Milliyet Sanat Dergisi*, S.61, İstanbul.
Akdağ Tefvik (1982) "30 Yıl Öncesinden Bir Edebiyat Hareketi: Mavi dergisi", *Milliyet Sanat Dergisi*.

- Attilâ İlhan, "Sosyal Realizm Münasebetleri Yahut Başlangıç", *Mavi*, S.21 Ankara 1954a.
- Attilâ İlhan, Sosyal ve Estetik Bir Platform Lüzumu, *Mavi*, S.22, Ankara 1954b.
- Attilâ İlhan, Sosyal Realizm'in Halkçılığı, Milliyetçiliği, İstiklâlciliği, *Mavi*, S.23, Ankara 1954c.
- Atilla İlhan, Sosyal Realizm'in İktisadi ve Sosyal Tutumu, *Mavi*, S.24, Ankara 1954d.
- Attilâ İlhan, Gerçekçilik Savaşı, İstanbul 200.
- Bekir Çiftçi, Cevap Veriyor, *Mavi*, Ankara 1954.
- Mavi*, (1953) "Basınımızda Mavi", S.13, Ankara.
- Maviciler, Bir Açıklama, *Mavi*, S.22, Ankara 1954a.
- Maviciler, Bir Açıklama, S.25, Ankara 1954b.
- Maviciler, Hesaplaşma, *Mavi*, S.22, Ankara 1954, s.4.
- Metin Cengiz, Hayat Edebiyat Siyaset Ahmet Oktay İle Dünden Bugünden, İstanbul.
- Nayır Yaşar Nabi (1953) "Mavi Üstüne", *Mavi*, S.13, Ankara
- Selim İleri, Nâm-ı Diğer Kaptan Attilâ İlhan'ı Dinledim, İstanbul 2002.

